

Gastspreker deelt oorlogservaringen met leerlingen

Nogal wat leraren zouden het onderwerp Holocaust mijden, maar het Landelijk Steunpunt Gastsprekers WOII-Heden deelt die ervaringen niet. Bovendien groeit volgens de organisatie de belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog in het basis- en voortgezet onderwijs en is er door de recente conflicten en vluchtelingenproblematiek behoefte aan 'levende bronnen'.

‘Ik zag mijn Joodse vriendjes weggevoerd worden’

Piet Arts toont de klas zijn bestek uit de oorlog.

Normaal gesproken is Dean uit vmbo 2 van het Tender College in IJmuiden niet op zijn mondje gevallen en zou hij gastspreker Piet Arts beslist wat hebben gevraagd over zijn verhaal over de Jodenvervolging. Maar de jongen is de laatste weken wat stil, omdat hij zich volgens docent mens en maatschappij Laureen Donker ongerust maakt over een mogelijke kernoorlog tussen Amerika en Noord-Korea. 'Hij is er erg mee bezig. En dan moet je bedenken dat de leerlingen van deze school (vmbo basis en kader met leerwegondersteunend onderwijs en praktijkschool, red.) zich niet heel gemakkelijk uiten. Dat is ook de reden dat wij sinds vorig jaar meedoen aan de gastlessen, omdat bij onze leerlingen een persoonlijk verhaal vaak veel meer effect heeft dan het lezen van een boek, het kijken van een film of het luisteren naar een docent. En zo leren ze toch wat er in het verleden is gebeurd en hoe wij dit nog terug kunnen zien in het heden. Wij bereiden ze goed voor, wat vaak een leuke interactie geeft tussen leerlingen en gastspreker.'

Als de 79-jarige Arts, een van de zeven gastsprekers op de school vandaag, tegen het einde van de les opmerkt dat mensen kennelijk niet hebben geleerd van de ellende van de Tweede Wereldoorlog door het gemak waarmee met kernwapens wordt bedreigd, doorbreekt Dean zijn stilzwijgen en wil hij weten wat er gebeurt als er een kernbom ontploft. De oud-brandweerman windt er geen doekjes om: 'Dan wordt een stad als Amsterdam in een klap weggevaagd, net zoals dat in Japan gebeurde met Hiroshima en Nagasaki.'

DOODVONNIS

Na een filmisch intro over oorzaak en gevolg van de Tweede Wereldoorlog met onder meer beelden van de Jodenvervolging, vertelt Arts namens het Landelijk Steunpunt Gastsprekers over zijn leven als klein Joods jongetje in het door de Duitsers bezette Amsterdam. Zijn ouders waren 17 toen hij werd geboren en waren om die reden met elkaar getrouwd. Maar het huwelijk hield geen stand en vlak voor de invasie in mei 1940 werden de scheidingspapieren getekend tussen zijn Joodse moeder en zijn niet-Joodse vader. 'In feite betekende dat het versnelde doodvonnis van mijn moeder, want de Duitsers lieten partners uit gemengde huwelijken lang met rust.' Zijn moeder en grootouders werden vergast in de vernietigingskampen Auschwitz en Sobibor. Hij legt de klas uit hoe de reis naar Oost-Europa verliep. Arts: 'Met zestig man in een veewagen, zonder eten en met slechts twee emmers: een gevuld met water en een om je behoefte in te

doen. Vooral baby's overleefden de reis niet. En als de mensen aankwamen in het kamp werd er meteen geselecteerd wie nog kon werken en wie direct naar de gaskamer ging. Moeders moesten soms beslissen over wie van hun kinderen nog even mocht blijven leven.'

BESNEDEN

Arts schuwt ook niet te vertellen dat op Joden, homo's en zigeuners, die in de concentratiekampen gevangen zaten, gruwelijke experimenten zijn uitgevoerd. Ook kinderen waren slachtoffer. Zelf overleeft hij de oorlog omdat hij wordt opgevangen door de ouders van de verkering van zijn vader - zijn toekomstige stiefmoeder -, die zelf als krijgsgevangene in Duitsland zit. Zonder Jodenster gaat zijn zoon vanaf zijn nieuwe adres gewoon naar school. Wel zwerft hij na schooltijd

'Zelf ontdekken wat met slachtoffer gebeurde maakt oorlog indringender'

'Naar mijn ervaring is het niet lastig om de Tweede Wereldoorlog bespreekbaar te maken', vertelt Stefan Kras, docent geschiedenis aan het Avicenna College, een islamitische scholengemeenschap in Rotterdam, en medeorganisator van de recent gehouden conferentie *Holocaust in het onderwijs*. 'De media hadden het er een paar maanden terug over dat met name Jodenvervolging een lastig onderwerp was met islamitische leerlingen, en dat ze dat om die reden lieten zitten. Ik vind dat bizar. Het is verplichte examenstof, wat je niet zomaar kunt overslaan. Er wordt gedaan alsof die kinderen monsters zijn die bijten zodra je erover begint. Neem ze serieus, ga in discussie. Praat over wat ze opvalt of dwars zit.' Volgens Kras kun je de periode 1940-1945 op meerdere manieren aanpakken. 'Dat kan door gewoon het schoolboek te volgen, maar ik focus mijn lessen graag op het leven van een concreet persoon: een Joodse jongen uit Rotterdam. Door ze zelf te laten ontdekken wat er allemaal met hem gebeurde, wordt het veel indringender. Zo had ik ooit een jongen die sprak over "de Joden" en dat "ze" volgens een documentaire de moorden zouden overdrijven. Juist door zich te identificeren met een leeftijdgenoot wil ik dat wij/zij-denken voorkomen.'

Maud doet haar verhaal over haar vader en overgrootvader aan Piet Arts en zijn vrouw en docent Laureen Donker.

‘Door een gastspreker krijgt de oorlog een gezicht’

‘Een gastspreker over de Tweede Wereldoorlog in de klas zorgt ervoor dat leerlingen een gezicht bij de oorlog hebben en van deze persoon het eigen, persoonlijke verhaal horen’, zegt Sipke Witteveen, medewerker Landelijk Steunpunt Gastsprekers WOII-Heden. ‘Het is de taak van de leraar om de geschiedenis uit te leggen, de gastspreker vertelt over de impact van oorlog en wat het voor hem betekende. Hierdoor krijgen de leerlingen een verbinding met de Holocaust, want nu komen gevoel en emotie om de hoek kijken. Ze beseffen dat de oorlog nog leeft in de hoofden van de mensen.’ Omdat er nog weinig Holocaustoverlevenden in leven zijn, verschuift de focus volgens Witteveen steeds meer naar hun kinderen. ‘We hebben als steunpunt getwijfeld of we de kinderen van deze mensen aan het woord moesten laten. Konden leraren het dan niet net zo goed zelf vertellen?’

De afgelopen twee jaar hebben ons geleerd dat scholen enthousiast zijn. Dat het soms zelfs beter overkomt, omdat er een grotere emotionele afstand is, omdat zij het zelf niet (bewust) hebben meegemaakt.’

Hij vermoedt dat de interesse voor de Tweede Wereldoorlog is toegenomen omdat scholen beseffen dat het nu nog mogelijk is om iemand van de eerste generatie voor de klas te hebben. ‘Ik denk ook dat de situatie in bijvoorbeeld Syrië en Palestina een rol speelt. Leerlingen worden door de media veelvuldig geconfronteerd met oorlog. Daarnaast hebben zij vaak klasgenootjes die zelf gevlucht zijn. En ja, soms ontstaat er een discussie over de situatie in het Midden-Oosten. Maar voor zover wij weten gebeurt dat in een goede sfeer. Vaak oordeelt zo’n klas na de les toch positiever over Joden.’

vaak op straat. Hij is regelmatig getuige van razzia’s, waarbij soms ook doden vallen. ‘De Grune Polizei, de Duitse politie, deed bij sommige mannen gewoon op straat de broek naar beneden. Waarom was dat?’, wil Arts van de klas weten. ‘Omdat Joden besneden zijn. Weten jullie wat dat betekent?’

‘Wat is het allerergste dat u heeft meegemaakt in de oorlog’, wil Maud weten. Arts: ‘Ik heb vriendjes weggevoerd zien worden.’ Hij citeert uit een boek van journalist en programmamaker Ad van

Liempt hoe Joodse kinderen vanuit de scholen in optocht naar het treinemplacement voor vee aan de Panamakade werden gedirigeerd, en hoe studenten en verzetsstrijders zoveel mogelijk probeerden kinderen in de portieken te trekken, om zo aan de Duitsers te ontkomen. ‘De sterren rukten ze van hun kleding af, want die waren er zo opgezet dat je er gemakkelijk een vinger achter kon plaatsen. Ik denk dat die kinderen inmiddels ook wel wisten dat niet om een avontuur van *Winnetou* ging.’

VORK EN LEPEL

Tijdens de Hongerwinter ziet hij mensen dood op straat liggen en in de grachten drijven. 'Ik had gelukkig altijd een vork en lepel bij me voor het leegschrapen van de melkbussen met soep uit de gaarkeukens (Arts geeft een foto hiervan door aan Esmee). En ik hing ook rond bij restaurants in de binnenstad waar de Duitse officieren aten. Die koks kregen dan medelijden met zo'n klein jongetje', legt Arts uit, terwijl hij de klas het ruim zeventig jaar oude eetgerei toont, dat ook meeging als hij met zijn stiefmoeder naar de boeren rond Purmerend liep om aan voedsel te komen. 'Was die soep koud?', vraagt Gheesian nieuwsgierig. Donker prijst de jongen voor zijn vraag. 'Was u niet eenzaam?', wil ze vervolgens zelf weten als Arts vertelt dat zo'n tachtig familieleden zijn vermoord. 'Het was mijn wereld, ik wist niet beter.' Hij maakt de klas duidelijk dat een oorlog iemand voor de rest van zijn leven kan tekenen, ook als je het kind bent van een NSB'er, de overwonnen partij. 'Ik zat later op boksen, omdat ik mijn woede en energie kwijt moest. Pas onder de douche ontdekte ik toen dat ik als enige besneden was. Daarvoor was ik me er niet van bewust.'

ENIGE TASTBARE

Toen hij 25 was meldde zich een tante, die Auschwitz had overleefd, bij de poort van de brandweerkazerne met de mededeling: 'Ik ben je tante. Ik ben de zuster van je moeder.' Arts: 'Eerder durfde ze niet te komen, omdat ze bang was voor mijn stiefmoeder, een jaloerse vrouw. De foto van mijn moeder die ik van haar kreeg - ik had geen herinneringen meer aan haar en dacht dat mijn stiefmoeder mijn echte moeder was -, hangt sindsdien in mijn huis. Ik kijk er elke dag naar. Het is het enige tastbare dat ik van mijn moeder heb. Knappe vrouw, hè', zegt hij als hij de foto rond laat gaan.

'Heeft u geen trauma?', wil Eva van de gastspreker weten? 'Wat er is gebeurd zet zich vast in je hoofd en gaat er niet meer uit. Ik denk vaak aan wat mijn moeder mogelijk is aangedaan in de zeven maanden nadat ze was opgepakt tot aan haar dood. Ze heeft in verschillende kampen gezeten en daar waren ook bordelen, hoorde ik later van de vader van Bram Moszkowicz. Het was een mooie vrouw. Zouden de Duitsers misbruik van haar hebben gemaakt?' Hij zegt ook voor zijn kinderen een kast op zolder te hebben gemaakt waarin ze zich konden verstoppen. 'Precies zoals ik dat ook moest doen als er huiszoeking was of dreigde bij mijn stiefgrootouders.'

Maud loopt na de les op Arts en zijn vrouw af. Ze vertelt dat ze de interesse voor de oorlog van haar vader heeft meegekregen. 'Hij heeft wel drie mappen vol.' Het blijkt dat zijn opa in het gewapend verzet heeft gezeten en dat zijn vrouw,

Maud's overgrootmoeder, de oorlogsjaren niet heeft overleefd. 'Mijn vader's opa heeft niet eens een medaille gekregen.' ■

Eva bestudeert het door gastspreker Piet Arts meegebrachte fotomateriaal.

Voor meer info over gastlessen:

Landelijk Steunpunt Gastsprekers WO II-Heden (Herinneringskamp Westerbork), tel. 0593 59 26 00, steunpunt@kampwesterbork.nl, www.steunpuntgastsprekers.nl.

Speuren, vloggen en een monument adopteren

Naast gastlessen zijn er vele manieren om aandacht te besteden aan en inzicht te krijgen in de Tweede Wereldoorlog. Een selectie:

- *Afblijven! Het is onze school* (ISBN 9789402232967, € 16,99, uitgeverij Boekscout, Soest) van Lourens Kruizinga is gebaseerd op de waargebeurde geschiedenis van de christelijke basisschool De Wijzer in Arnhem. In de winter van 1942 kwamen hier de ouders en leraren van de Van Löben Selsschool in opstand tegen het vorderen van hun school voor de kinderen van de bezetter. Met het boek, waarin de leerlingen van nu een zoektocht naar het verleden van hun school maken, leert Kruizinga kinderen dat het soms nodig is om een standpunt in te nemen.
- Op social media combineert de (fictieve) 13-jarige Evert verhalen van vroeger met moderne media. Hij leeft in de laatste twee weken van de Tweede Wereldoorlog en deelt zijn ervaringen via YouTube (Evert_45) en Instagram (Evert45). Samen met zijn broer Klaas komt hij situaties tegen die toen werkelijkheid waren; onderduiken, propaganda, de dreiging van een luchtaanval, maar ook Duitsers die niet alleen maar slecht waren. Evert is te volgen tussen 19 april en 5 mei.
- Op www.joodsmonument.nl is te achterhalen of er in de buurt of de straat waar de school staat joodse families woonden.
- Scholen kunnen ook een monument adopteren om leerlingen actief te betrekken bij de lokale oorlogsgeschiedenis. Kijk op www.4en5mei.nl/onderwijs.